

BOLALARNING MAKTABGA PSIXOLOGIK TAYYORGARLIGI

Dúysenov Aydos Keñesbay ulı

Shomanay rayonı Mektepke shekemgi hám mektep bilimlendiriw bólimine qarashlı 15-sanlı mektep psixologi

<https://doi.org/10.5281/zenodo.15636993>

Annotatsiya. Maqolada bolalarning maktabga psixologik tayyorgarligi mavzusi o'rganiladi. Bolaning maktab muhitiga moslashishi, uning ruhiy holati va ijtimoiy ko'nikmalari maktabdagi muvaffaqiyatining asosiy omillari hisoblanadi. Maqolada maktabga kirishda bolalarda paydo bo'ladigan psixologik muammolar, ularning oldini olish usullari va psixologik tayyorgarlikni ta'minlash yo'llari tahlil qilinadi. Shuningdek, ota-onalar va pedagoglarning bolaning ruhiy holatiga qanday ta'sir ko'rsatishi hamda ular bilan samarali hamkorlik qilish muhimligiga e'tibor qaratiladi. Maqsad — bolalarning maktabga kirish jarayonini yengillashtirish, ularning psixologik barqarorligini oshirish va ijtimoiy ko'nikmalarini rivojlantirishga ko'maklashish.

Kalit so'zlar: Bolalar, maktabga tayyorgarlik, psixologik tayyorgarlik, ruhiy holat, ijtimoiy ko'nikmalar, moslashish, pedagogika, ota-ona, maktab muhiti

Аннотация. В статье рассматривается тема психологической подготовки детей к школе. Адаптация ребёнка к школьной среде, его психоэмоциональное состояние и социальные навыки считаются основными факторами успешности в учебе. В статье анализируются психологические проблемы, возникающие у детей при поступлении в школу, методы их профилактики и пути обеспечения психологической готовности. Также уделяется внимание влиянию родителей и педагогов на психическое состояние ребёнка и важности эффективного взаимодействия с ними. Цель — облегчить процесс поступления детей в школу, способствовать укреплению их психологической устойчивости и развитию социальных навыков.

Ключевые слова: Дети, подготовка к школе, психологическая готовность, психоэмоциональное состояние, социальные навыки, адаптация, педагогика, родители, школьная среда.

Abstract. The article explores the topic of children's psychological readiness for school. A child's adaptation to the school environment, their emotional state, and social skills are considered key factors for academic success. The article analyzes psychological challenges that may arise when children start school, methods of prevention, and ways to ensure psychological preparedness. It also highlights the influence of parents and teachers on the child's mental state and the importance of effective cooperation with them. The aim is to ease the school entry process for children, enhance their psychological stability, and support the development of social skills.

Keywords: Children, school readiness, psychological preparedness, emotional state, social skills, adaptation, pedagogy, parents, school environment.

Maktabning bola shaxsiga qóyadigan asosiy talablaridan biri psixologik tayyorgarlikdir. Bolaning psixologik tayyorligi uning jamiyatdagi ijtimoiy mavqeini o'zgarishi va kichik maktab yosh davridagi bolalar o'quv faoliyatining o'ziga xosligi bilan o'zviy bog'liq. Shuni ta'kidlab o'tish joizki, maktabga psixologik tayyorgarlik doimiy hisoblanmaydi, balki u doimo o'zgarib boyib boradi. Psixologik tayyorlikning tarkibiy jihatlari: intellektual (akliy), ma'naviy va irodaviy tayyorgarlikdan iboratdir. Aksariyat hollarda bolaning aqliy rivojlanganlik darajasi

xaqida gapirilganda uning soʻz boyligi zaxirasi bilan aniqlanadigan aqliy bilimlari miqdoriga koʻproq eʼtibor beriladi. Ota-ona, xatto ayrim oʻqituvchilar ham bola qanchalik koʻp bilsa, u shunchalik rivojlangan boʻladi, deb oʻylaydilar.

Aslida esa unday emas, fan-texnika, ommaviy axborot vositalarining keng tarqalganligi tufayli bugungi kun bolalari goʻyo maʼlumotlar ummonida soʻzib yurgandek bulmoqdalar. Bu esa ulardagi soʻz boyliklarning keskin óshishiga asos bulmoqda, lekin bu ularning tafakkuri xam shunday jadallikda rivojlanayapti, degan gap emas. Maktabda amal qilinayotgan oʻquv dasturlarini oʻzlashtirish boladan narsalarni taqqoslay bilish, tahlil qilish, umumlashtirish, mustaqil xulosalar chiqarish kabi bilish jarayonlarining yetarlicha rivojlangan bólishini taqozo etadi. Shuning uchun xam hozirgi kunda maktab amaliyotchi psixologlari tomonidan bolalarni birinchi sinfga qabul qilish jarayonida keng foydalanilayotgan psixodiagnostik vositalar, testlar, sórovnomalar, asosan bolada yuqorida keltirib ótilgan xususiyatning rivojlanganlik darajasini aniqlashga muljallangan metodikalardan iboratdir.

5-7 yosh bolaning maktabga intellektual (aqliy) tayyorligining yana muhim kórsatkichlaridan biri bu ulardagi obrazli tafakkoʻrning oliy darajada rivojlanganligidir. Bularga tayangan holda bola atrof-muhitdagi narsa-hodisalar órtasidagi eng muhim xususiyatlarni, munosabatlarni farqlay olish imkoniyatiga ega bóladir. Bu órinda bolalar chizmalari tasvirlarni shunchaki tushunibgina qolmay, balki ólardan muvaffaqiyatli foydalana oladigan bóladilar. Biroq ólarning tafakkuri umumlashtirish hislatlariga ega bóla borsada, predmetlar va ólarning (tafakkuri) oʻrnini bosuvchilar bilan aniq xatti-harakati obrazlilikicha qolaveradi. Maktabgacha yosh davridayok bola kichik maktab yosh davrida yetakchi faoliyat turi buladigan – oʻquv faoliyatiga tayyorlangan bólishi lozim. Bunda bolada maʼlum bir tegishli masalalarning shakllangan bólishi muhim ahamiyatga ega. Bunday malakalarning asosiy xususiyatlaridan biri bolaning oʻquv topshirigini ajratib olishi va faoliyatni mustaqil maqsadga aylantira olishidir.

Bunday jarayonlar birinchi sinf oʻquvchilaridan topshiriqda oʻzi belgilagan oʻzgarish, yangilik alomatlarini qidirib topa bilish va ólardan hayratlanishni, qiziqishni talab qiladi. Bunday topshiriqlar amaliy ishlarga aylantirilsa yoki óyin tarzida bajarilsa, osonroq kechadi va bola oʻzlashtiradi. Yóqorida tuxtalib ótganimiz intellektual tayyorlik bolaning maktabda muvofaqiyatli oʻqib ketishi uchun yagona zamin emas. Agar bola zarur malaka va koʻnikmalar zaxirasiga ega bólsa, ónda intellektual rivojlanganlik darajasi ham yuqori bólsa-yu oʻquvchilikning ijtimoiy holatiga shaxsan tayyor bólmasa, maktabda oʻqib ketishi qiyin kechadi. Agar óqituvchi yoki ota-ona óni oʻqishga qiziqтира olmasalar, oʻquv vazifalarini zóрма-zóráki, sifatsiz, qoʻl uchida bajaradilar. Bundaylarda zarur natijalarga erishish qiyin bóladir.

Eng yomoni, bu yoshda maktabga borishni hohlamaydigan bolalar ham uchrab turadi. 5-7 yoshli bolaning maktabga borishdan bosh tortishi asosan uni tarbiyalashda ota-onalar tomonidan yól qóyilgan xatoning oqibati hisoblanadi. Ayrim ota onalarda maktabgacha yosh davridagi bolani maktab bilan qórqitish hollari ham koʻzatiladi. Ikkita gapni eplab gapira olmasang, maktabda qanday óqiysan?, Sanashni bilmaysan-u, maktabga qanday borasan?, Maktabga borsang, órtoqlaring bu qiligingdan kulishadi, Xech narsani bilmaysan, maktabga borsang bizni uyaltirasani!, kabi taʼna-dashnomlar, bolada maktabdan qórqish, undan xavfsirashning shakllanishiga asos bólishi mumkin.

Shunday qurquv bilan maktabga borgan bolalarning maktabga boʻlgan munosabatini oʻzgartirish, ularda oʻziga nisbatan ishonch uygotish uchun haddan ziyod kuch, vaqt, mehnat, sabr-toqat, chidam, eʼtibor zarur bóladir. Bu esa bolada oldindan maktabga nisbatan ijobiy munosabatni shakllantirishga qaraganda shubhasiz, murakkab jarayondir. Bolani birinchi sinfda

o'qitishda yuzaga keladigan qiyinchiliklarning sababi kattalarning bola bilan bôladigan muloqotlari shakli u yoki bu vaziyatga bog'liq bôlmagan holda, shaxsiy ahamiyatga ega bôlishi muhim ahamiyatga ega.

Bunday muloqot bolaning kattalar e'tiboriga va hamdardligiga bo'lgan ehtiyoj va ehtiyojlarni kattalar tomonidan qondirilishi bilan xarakterlanadi. Muloqotning bu shakliga erishgan bolalar uchun kattalarga e'tibor, ular murojatini tinglash va tushunishga intilish va kattalar tomonidan ham ularga nisbatan shunday e'tibor kôrsatilishiga bo'lgan ishonch xosdir. Bunday bolalar kattalarning turli vaziyatlarda (kôchada, uyda, mexmonda, ishxonada) o'zlarini qanday tutishlarini farqlay oladilar. Kattalarning bunday xulqni anglash evaziga bolalar ham kattalarga, ôqituvchilarga, shu vaziyatga mos ravishda munosabatlarni namoyon qiladi. Agar bolada kattalarga nisbatan bunday munosabatlar shakllanmagan bôlsa, unga mos ravishda kattalarga nisbatan xam tegishli munosabat yuzaga kelmaydi, bu esa albatta bola bilan olib boriladigan ta'lim jarayonini murakkablashtiradi.

Ota-onalar har bir bola ruhiy rivojlanishida o'ziga xos xususiyatlarga ega ekanligi va bu xususiyatlar ularning u yoki bu faoliyat turini egallashida namoyon bôlishini yodda tutishlari lozim. Ba'zi bolalar endigina birinchi so'zlarni o'zlashtirganlarida ularning tengqurlari allaqachon ma'lum bir iboralar bilan gaplasha oladigan bôladilar. Ta'lim jarayonida bola imkoniyatlarining namoyon bôlishi ma'lum darajada nasliy omillar bilan ham bog'liq dir.

Bolalar o'z temperament xususiyatlariga kôra ham bir-birlaridan ajralib turadilar:

Xushchakchaq, sergap, quvnok, hayotning o'zgaruvchan sharoitlariga tez moslasha oladigan bolalar – sangvinnik temperamentga mansub bôladilar.

Kôpincha nohush kayfiyatda yuradigan, ta'sirchan, kamgap, sust bolalar – melanxolik temperamentga kiradilar.

Xotirjam, befarq, kamharakat, nutqi sust bolalar – flegmatiklardir.

Jahldor, betoqat, serzarda, harakatchan bolalar – xolerik xisoblanadilar .

.Bolalar kattalarning yordamiga muhtoj bôlishiga qarab ham bir-birlaridan farq qiladilar. Ba'zi bolalar biror xatti-harakatni bajarishni bir necha marta kôrsatish, tushuntirish, ketidan ergashtirish kerak. Boshqa bolalarga esa bajariladigan ish bir marotaba kôrsatilsa yetarli bôladi. Shunday bolalar ham borki, ular berilgan vazifani mustaqil bajaradilar. Bolalar o'zlarini qiziquvchanlik, aqliy faolliklariga qarab ham bir-birlaridan ajralib turadilar. Ba'zi bolalar kôp savol beradilar va harakatchan bôladilar, ba'zi bolalarni esa xech narsa qiziqitirmaydi. Ota-onalar bolalaridagi o'ziga xosliklarni qanchalik chuqur bilsalar, ularga ôrgatishni muvaffaqiyatli tashkil qila oladilar.

Bolalarning maktabga psixologik tayyorgarligi keng va mukammal bo'lib rivojlangan bôlishi darkor. Bolalarga qanchalik yaxshi bilim bersak, ôylaymanki ular kelajakda Vatanga sadoqat ruhida, yetuk inson bo'lib yetishadilar. Demak, tarbiyachi bola shaxsida ahloqiy his-tuygularni tarbiyalash uchun hamma vosita va metodlarni qo'llasa, yaxshi xulq namunalarini o'rgatish ancha oson kechadi.

REFERENCES

1. Mirziyoyev Sh.M. Buyuk kelajagimizni mard va olijanob xalqimiz bilan birga quramiz –T.:“O'zbekiston”,2017.
2. Xasanboev J va boshq. Pedagogika fanidan izohli lug'at. –T.: “Fan va texnologiya”. 2009. 70-bet.
3. Jabbrova O., Umarova Z. Boshlang'ich ta'lim diagnostikasi. – Toshkent, 2023.

4. Zunnunov A. Pedagogika tarixi. Sabaqlıq. -T.: “Sharq,” 1997.
5. Karimova V.M. Psixologiya. Oqıw qollanba. - T., 2002.
6. Nishonova Z., Qarshiyeva D. Eksperimental psixologiya. - T.: 2007.
7. Hayitov O.E. Psixodiagnostika: Óquv qóllanma. - T.: 2007.
8. A.V. Petrovskiy Ulıwma psixologiya. T. 1992-jıl.